

Bijdrage van André van Zwieten, stadsdichter van Wijk bij Duurstede

WAT IK JE NOG SCHRIJVEN WILDE

[Een brief terug aan Maarten Maartens - pseudoniem van Jozua van der Poorten Schwartz]

Beste Van der Poorten Schwartz, beste Joost,

'Er zijn twee manieren van eeuwig voortbestaan: levend gehouden in herinneringen, of als een mummie. In de hedendaagse literaire wereld is het voortbestaan van vele mummies veiliggesteld. Honderden van hen. Bijgezet in biografiën, bloemlezingen, encyclopedieën. Hun namen kennen we dan, maar hoeveel schrijvers uit de Victoriaanse periode overleven zichzelf, worden herlezen? Een handvol?'

Dat schreef je ooit op, badinerend of in vertwijfeling.

Ik stel voor dat we elkaar tutoyeren.

Aangezien ik mij in vertrouwelijkheid en verschuldigd respect tot je richt en jij je vanuit je graf hierbuiten niet meer kunt verweren.

Ik tutoyeer je omdat ik verwantschap voel met de wijze waarop jij de eigen kleinschalige omgeving van Langbroek en Doorn in verhouding hebt willen zien tot de wereld daarbuiten, de vergezichten van de grote ideeën, economische, politieke en levensbeschouwelijke doctrines van jouw tijd, de bereidheid om zich ervan te bevrijden. Een ontketening die een voorwaarde is voor begrip voor elkaar, verbroedering maar ook kunst. Bevrijd zijn van vastgeroeste waarden is een condition humaine overigens die anno 2015 net zo schaars blijkt als honderd jaar geleden.

Wij mensen zijn uiteraard - uit onzer aard - conservatieve, behoudende wezens.

Angst voor het nieuwe, voor het onbekende is ons natuurlijk overlevingsmechanisme. Het herkennen van die angst is een voorwaarde voor de acceptatie van verandering. Een stap verder is een voortdurende nieuwsgierigheid naar wat er gebeurt. De overtreffende trap is gevoeligheid ontwikkelen voor wat zich afspeelt in de wereld én in het eigen hoofd. Het weinige werk nog dat ik van je heb gelezen verraadt die bijna kinderlijke nieuwsgierigheid om te verkennen en in te voelen. Nobility and Dirt. Zuiverheid en verdorvenheid.

Ik tutoyeer je omdat ik compassie voel voor je persoonlijke status als geketende. Omdat je gezondheid en die van je geliefde jullie voortdurend in de steek liet, en je daarnaar te handelen had. Je reisde dokters en kuuroorden af. Je werd er tegen wil en dank een wereldreiziger door.

O ja, en ik tutoyeer je omdat de Engelse taalcultuur nu eenmaal zowel voor 'vertrouwelijk' als 'afstandelijk' als 'respectvol' als 'respectLOOS',

dezelfde aanspreekvorm 'you' hanteert en in bejegening geen onderscheid lijkt te maken.

Overigens het enige egalitarisme van de Engelse cultuur. De rest is dooraderd van standsbewustzijn. Ook honderd jaar later.

—————

15 augustus 2015, Een brief aan jou op je honderd zevenenvijftigste verjaardag in je honderdste stervensjaar.

Het contrast tussen Piccadilly en Neerlangbroek is onverminderd groot. Vindt men in de omgeving van Lunenburg en Zuilenstein momenten van rust - ze worden schaars; het geraas van de stedelijke omgeving van de Randstad, een conglomeraat van tuinsteden en flatwijken waaraan ons gebied nu grenst, is onmiskenbaar aanwezig. Als je al hoeftgetrappel langs de wetering hoort, is op dat zondagochtend vroeg van een eenzame ruiter. De rest is vol gezoef, geraas van autobanden. Mogelijk dat de enige plek waarin alles onveranderd lijkt, zo'n beetje die Langbroekse kerk is. Naast waar jij ligt. In Londen wil je niet meer wonen. Voor een appartement in de City betaal je evenveel als drie keer de Zonneheuvel bouwen. Het is er verstikkend druk met auto's, fietsers, mensen. Geen rijtuigen.

Even een terzijde, ter verlichting van jouw Weltschmerz:

de 26e president van de Verenigde Staten, wie jij de eer had zijn de hand te schudden, heeft in zijn huidige opvolger, de 44e, de eerste van Afro-amerikaanse afkomst. We mogen geen 'neger' meer zeggen. Mogelijk opgevolgd door een roodharige miljardair die de intellectuele elite schoffeert, schaamteloos koketteert met zijn rijkdom, en ondanks zijn ongeciviliseerde gedrag door een kwart van de Republikeinse kiezers wordt geadoreerd. Je zou, meet ik af aan je schrijfstijl, geschokt zijn door de directheid waarmee hij zich tot het publiek richt. Je zou geschokt zijn door de directheid waarmee Nederlanders zich tot elkaar richten. Ik vrees dat ook ik niet de omgangsvormen heb die jou in memoires worden toegedicht. Je zou, ons observerend, kunnen concluderen dat die Lady Jeune ondanks haar door jou zo scherpzinnig opgemerkte Slip Of Her Pen in haar klaagzang tóch gelijk zou hebben gekregen: 'Society is coming to pieces, because morality is countenanced by the highest in the land'. Ze bedoelde wellicht 'countertenanced' of vergat een ontkenning in haar zin in te bouwen. Onze koning Willem Alexander laat zich erop voorstaan geen protocolfetisjist te zijn. Regeert het volk inmiddels, vraag jij je wellicht af vanonder je steen. Je zou antwoorden: The People reign the government - civilisation in progress.

Het hoort niet thuis in deze brief maar wie de waan van de dag begript, leest de geschiedenis nog terwijl ze geschreven wordt.

De wereld van jouw grote geschiedenis liep naadloos over in de wereld van je eigen kleine geschiedenis, een voor individuen honderd jaar geleden ongewone staat van genade die jouw natuurlijke habitat werd. Je gaf je bloot, publiceerde je ideeën, wisselde gedachten uit, tot op het podium van de macht. Jezelf betrokken te zien bij de wording van die wereldgeschiedenis - tegelijkertijd de onmacht om ook maar iets aan de fatale loop daarvan te kunnen veranderen. De publieke erkenning van die onmacht. Aan de ene kant van de wereld schud je Andrew Carnegie de hand en ontmoet je je zielsverwanten - achter jou, op je eigen continent, kiezen een keizer en een koning (notabene familie van elkaar) om elkaars macht met miljoenenlegers te bevechten. Het zijn en het blijven twee letterlijk mijlen van elkaar verwijderde werelden, en het maakt moedeloos, zo niet fatalistisch.

Je hebt geleefd in een tijd dat het schrijven van brieven een relevant communicatiemiddel was. Als het ertoe deed in de wereld werd het geschreven en gelezen. Wie het woord in korte tijd een grote afstand wilde laten afleggen, gebruikte een communicatietechniek van korte en lange signalen, Morsecode en hield het beknopt. Dat zouden wij een SMS-je noemen. Gesproken woord vastleggen moet je vast wel hebben gekend, op wasrollen, via een zogeheten Fonograaf van Edison. Maar geschreven tekst had het primaat.

Dat is nu gans anders. De ontelbare hoeveelheid kanalen waarlangs wij van het reilen en zeilen van de wereldbevolking op de hoogte kunnen worden gehouden!

Je zou bedolven raken onder het wereldleed, en je zou niet de enige blijken te zijn.

We schrijven geen brieven meer, trouwens. We appen ons een ongeluk.

Het - zo mogelijk met de hand - schrijven van tekst lijkt alleen nog te worden beoefend door zonderlingen met de levenswijze van een monnik of een non, in de beslotenheid van een kloostercel. Die zonderlingen onder ons zijn dezelfde als honderd jaar geleden: de schrijvers, de kunstenaars. De denkers. Ze monstren hun omgeving, en vinden er iets van. Hun vondsten vallen óf in goede aarde, of ontketenen verontwaardiging, zelfs doodsbedreigingen.

Ik heb moeten leren proeven van jouw werk, als van vergeten groenten zoals Pastinaak en Schorseneren. Het smaakt vreemd, smaakt àls, ik zoek parallellen met kunst uit mijn eigen tijd, met smaak uit mijn eigen tijd, mijn eigen belevingswereld.

Jammer dat je pen in het Nederlands minder scherp voelt dan jouw Engels origineel. Dat Nederlands wat ervan is gemaakt, lijkt nergens op. Ja, op een wandeling door Amsterdam in de bouwvakvakantie, waar de straten openliggen en je moet omlopen langs hekken of over losse stenen stappen, en je route zelden in een rechte lijn loopt. Een vermoeiende bezigheid. Vergeleken met jouw vertaalde proza leest de roman 'De Laatste Anzman' van Jan Romein, een draak van een boek dat zich in Wijk bij Duurstede afspeelt, lekker weg. Ik herinner me boeken van Hedwig Courths-Mahler, die in Nederland als de grondlegger van het genre 'keukenmeidenromans' wordt beschouwd. Niet om door te komen.

Dat maakt van jouw werk geen 'page-turners' in de tegenwoordige zin van het woord.

Misschien is het ook door je opvoeding in de Engelse literaire traditie die net als in Nederland een stevige moralistische component heeft, die van de hoofse ridderverhalen en de boertige kluchten.

De Laat-victoriaanse sfeer associeer ik met de Engelse kostuumdrama's op TV en de kastelen langs de Langbroekerwetering, die tot negentiende-eeuws woonpaleis gepimpte ridderhofsteden.

Sir Arthur Quiller-Couch, de schrijver van het voorwoord op je na je dood verzamelde brieven, legt verbanden met de schilderkunst, het naturalisme van de Hollandse meesters. Hij beschrijft het bijna cinematografisch: als een openingsscene in zo'n oude vooroorlogse Nederlandse speelfilm, met krakende klassieke muziek, en een gedragen vertellerstem van Albert van Dalsum eronder. Wuivend koren, een dijk met populieren. Hollandse wolkenluchten.

Maar wat Quiller-Couch niet zag: zodra je woorden de Hollandse klei bereiken lijkt de spreekwoordelijke Britse 'wit', die droge ironische gevatheid verdwenen en vervaagt je talent bijkans in ons land van mest en mist, naar De Genestets Boutade, dat in de zeikregen gecomponeerde gedicht waarin zoveel zwaarmoedigheid dat het bijkans sarcastisch wordt.

Het lijkt wel of jouw aangeboren Engels behendiger is dan de vertalingen die jouw kenmerkende idioom door dat Nederlands grijsfilter hebben gehaald. De tragikomedie in je brieven, waarin je je persoonlijke situatie lijkt te relativieren, bevat bij uitstek die typische Britse humor van 'business as usual'. The situation is hopeless but not serious. Stiff Upper Lip.

Een parallel met jouw Dickensiaanse verteltrant met omwegen en faits divers is er wel geweest in Nederland: de verhalen van Nicolaas Beets en het schrijversduo Betje Wolff en Aagje Deken. Het is de literatuur der kleine zielen, de eigen situatie ironiserend. Ook zij werden regelmatig verweten de identiteit van lokale personages schaamteloos te hebben geëtaleerd.

Verbazing. Je bent van de generatie van de Tachtigers, Willem Kloos, Frederik van Eeden, Herman Gorter, Louis Couperus. Maar ben je ook van hun soms ruige sociale milieu, van hun vernieuwingsdrang en het zich manifesteren afzetten tegen het maralistische paradigma dat we tot dan toe ook in Nederland kenden? De Tachtigers werd als een tegenbeweging beschouwd. Had je ooit kans gezien je bij hen aan te sluiten en je verhalen in De Gids gepubliceerd te krijgen, had je in het Nederlands geschreven? Lodewijk van Deysel had je al mee.

Ik kan je helaas niet melden of er in Engeland voor Victoriaanse schrijvers nog veel belangstelling is.

Dat het oeuvre in het Nederlands zijn glans kwijt is, en gemakkelijk kan worden afgeserveerd als oubollig en drakerig is jammer.

Met wat geluk had zich een kundig vertaler aangediend die de dubbele bodem van je zedenschetsen begrijpelijker had gemaakt. De vraag is dan of jouw universele spot met de kleinzieligheid van de mens wél op begrip van de burger had kunnen rekenen. We zijn een volk met lange tenen. Egalitarisme is een karaktertrek in Nederland, we koesteren het als onze nationale deugd, naast ons pragmatisme. Een van jouw postume zielsverwanten, inmiddels onsterfelijk geworden in onze Nederlandse literatuur, Godfried Bomans, zei over dit toch wel vileine kantje van onze volksaard: 'We zullen zelfs een molshoop slechten'. We zijn meesters in het neerhalen van hooggeplaatsten. De ene dag op een voetstuk, de andere dag in een greppel.

Ruim een eeuw geleden was er ook in Nederland dat standsbewustzijn, eveneens door Nicolaas Beets en de dames Wolf en Deken ironisch beschreven.

Een in duidelijke klassen opgedeelde samenleving met een stevige behoudende rol van het protestantisme en het opnieuw opkomende katholicisme, gesteund door de nieuwe rijken, de nieuwe klasse die verworven kapitaal maatschappelijk wenste in te zetten. Liberalisme 1.0. Die pomp op de Brink - een blijk van jouw betrokkenheid met Langbroek, is een voor ons zichtbaar spoor van hoe de goeie klasse over liefdadigheid dacht, over 'charity'.

Ruim een eeuw geleden was het Not Done dat een nazaat uit een deugdzaam Nederlands patriciërsgelacht zich zou overgeven aan de tomeloze verbeeldingskracht in het eigen schrijvershoofd. Daar is het brein niet voor bedoeld, Noblesse Oblige! Rechten studeren zul je, een eerzaam intellectueel beroep uitoefenen!

Van Oscar Wilde, had de gemiddelde Nederlandse boekenlezer nog niet gehoord. Ben jij hier tegen de borstelsteile humorloze calvinistische verzuiling aangeboden? Toch te bescheiden geweest? Of toont zich hier het verschijnsel 'Not Invented Here'?

Moeilijk te geloven dat jouw karikatuur van de typische Nederlandse personages aanstootgevend zou zijn gevonden. Arthur Quiller Couch vond het gebruik van dergelijke karakters tamelijk universeel, maar heeft ongelijk in zijn taxatie van jouw uitgebleven literaire succes in ons land. Niks in eigenland ongeëerde profeten. Je bent gewoon niet gelezen, niet genoeg en niet goed genoeg.

Anno 2015 ben jij in de Nederlandse Republiek der Letteren een onbeschreven blad. Behalve dan bij de inner circle van familie en andere gerelateerden. Nog geen recensent of literair journalist die jouw importantie heeft kunnen of willen wegen. Geen Joost Zwagerman meer met een beschouwend essay. Misschien dat Arjan Peters met een beknopte biografie in de Volkskrant je herintrede bij de lezer wil versoepelen.

Ik wens een nieuwe vertaler van jouw werk een vlotte Hedendaags Nederlandse pen toe. Mocht het tot een heruitgave komen van jouw beste werk dan nóg is het niet zeker of het aanslaat. Van literatuurcritici zal geduld worden gevraagd; het niet meteen terzijde te schuiven als een anachronisme, maar het welwillend te benaderen, als een van de artefacten uit de tijd na de Tweede Industriële Revolutie, een interbellum met ruimte voor geestelijke en materiële vernieuwing waar in Nederland nog zoiets als een literaire cultuur moest ontstaan.

Kan jou dat misschien tot troost zijn? Dat de huidige Nederlandse literatuurwereld divers genoeg is om jouw oeuvre te verwelkomen als afkomstig van een kind van zijn tijd?

Je revival kan dan op geen beter moment komen.

Hoe zouden wij jou dan opnieuw lanceren, als Maarten Maartens?

Schrijvers die onsterfelijk zijn geworden louter door de kwaliteit van hun werk - het is maar weinigen gegeven, ook honderd jaar later. Je hebt met je verzuchting over ongewilde literaire mummificering volstrekt gelijk.

Ik ben benieuwd wie zich in de volgende eeuw iemand als Saskia Noort nog herinnert, behalve van haar bevallige portretten als sexy eindveertiger.

Want wat helpt is uiterlijk. Je zou in onze samenleving van beeld, van selfies, van zien en gezien worden, al een voordeel bij je herstart hebben als je een charmant, zo mogelijk hartveroverend portret zou hebben nagelaten met een kop als van George Clooney. Die informele vooroorlogse foto van Dola de Jong, onlangs in de Volkskrant, een eveneens bijna vergeten schrijfster van wie het werk is herontdekt; zo'n mooie jonge vrouw maakt je toch nieuwsgierig naar haar boek.

Een schaamteloze autobiografie kan ook beroemd maken maar levert, hoe getalenteerd ook, het werk een uiterste houdbaarheidsdatum op. Het ligt er namelijk aan in welk tijdperk dat leven als schaamteloos werd ervaren. Wie het boek 'Ik Jan Cremer' herleest zal de truttige jaren zestig herkennen die het boek een contrast geven dat nu als een net zo truttig protest uit die tijd in de boekenkast kan worden bijgezet. Jan Cremer is bij leven een literaire mummie aan het worden.

Daarentegen gaat het principe 'Live fast and die young' nog steeds op. Wie op zijn 27e sterft aan de gevolgen van excessief alcohol- en drugsgebruik, - nog beter - dood door een pistoolschot in een afgeleefde hotelkamer wordt teruggevonden, hoeft maar één of twee stevige romans te hebben geschreven om als eeuwig veelbelovend maar veel te vroeg etcetera een plek te krijgen in de literatuurgeschiedenis.

Een moord plegen en daarvoor in de gevangenis terechtkomen is in Nederland geen garantie voor literair succes. Het helpt als je voor je werk de P.C. Hooftprijs én de Constatijn Huijgensprijs krijgt. Ziehier in een notedop de levensloop van dichter Gerrit Achterberg, die hier aan de Langbroekerwetering zijn geboortegrond heeft. Terwijl hij lokaal werd doodgezwegen - zijn moeder durfde na die moord in 1937 het erf niet meer af - wordt hij in de rest van Nederland als een van de belangrijkste 20e eeuwse dichters op een voetstuk gezet. Onsterfelijk.

De tijd en jouw persoonlijke tegenslagen stonden onsterfelijkheid in de weg. Zo ben je voor de boze buitenwereld toch een in Nederland residerende in Engeland opgevoede patriciër gebleven, in Engeland een meer dan redelijk ingeburgerde Dutchman. En voor jezelf een met zijn gezondheid sukkelend mens, daardoor gedwongen te reizen naar gezonder oorden hetgeen je een wereldreiziger maakte. Nee, geen wereldreiziger. Wereldburger.

Dat maakt jouw leven én jouw schrijversschap 'in double exile' tot een eveneens dubbele paradox. In Engeland ben je wereldberoemd als Maarten Maartens. In Langbroek wist men waar meneer Van der Poorten Schwartz woonde, een van de lokale notabelen langs de wetering.

De ironie wil dat men je anno nu tóch beter begint te kennen als Maarten Maartens. En dus ben ik nieuwsgierig naar je. Naar je redevoeringen en je verhandelingen over maatschappelijke kwesties. En vooral ook naar dat ene boek dat met jouw schrijversnaam ook elke keer wordt genoemd. Gods Fool.

Laat dat een eerste nieuwe uitgave worden, in een nieuwe Nederlandse vertaling. Ten behoeve van jouw voortbestaan. Niet in een graf onder een steen met de naam Van der Poorten Schwartz, niet in jouw woorden als literaire mummie, maar als de schrijver Maarten Maartens. Ik wens je op jouw verjaardag niets minder toe, en sluit af met een gedicht.

=====